

11. Miguel de Unamuno. *Andanzas y visiones españolas. En la calma de Mallorca*. Pàg. 132 i 128.
12. Ajuntament de Manacor. *Així és Manacor*. 1997. 2ª Edició.
13. *Arriba*. 18 – V – 1946.
14. Editat a Impremta d'en Bartomeu Reus, de Felanitx, el 1914.
15. Juan Puerto Morey. Artículo citado.
16. Miguel de Unamuno. *Andanzas y visiones españolas. Dedicatoria*.
17. Pedro Nadal y Perelló. (Felanitx. Bartomeu Reus. 1906. 208 pàgs.)
18. Albert Carvajal Mesquida, Joan Lliteres Vives, Antoni Gomila. Manacor. Col·lecció Dimoni Gros. Núm. 3. Gràfiques Muntaner 2002. Col·lecció de l'Associació Cultural *Perlas y Cuevas*. Manacor. Abril, 1998.
19. Referint-se a Mn. Joan Aguiló, diuen que les dues millors obres són: *Llibre de la vida de N.S. Jesucrist* i l'obra inèdita *Beata Catalina Thomàs*.
20. Miquel Forteza. *Els descendents dels jueus conversos a Mallorca*. Gràfiques Miramar. Palma de Mallorca. 1966.
21. Tot el meu agraïment a la companya de l'Institut Joan Alcover, de Palma, Aina Maria Forteza Steegmann, per la cabdal informació sobre el seu pare, senyor Miquel Forteza i don Miguel de Unamuno, a la culta ciutat de Salamanca.

Un joc de matances manacorí: s'Ànima Condemnada

Albert Carvajal Mesquida

És prou sabut com a Mallorca, i fins no fa molts anys, la matança del porc suposava un veritable esdeveniment social. Tal i com ens indica el recent *Diccionari del Teatre a les Illes Balears*¹, familiars i coneguts es reunien entorn de l'animal per celebrar una festa que, amb el pas dels anys, anà conservant nombrosos rituals d'origen incert. Si bé la jornada començava en tragèdia, després d'unes hores de feina continuada arribava el moment de la diversió. Tan aviat com havia acabat el sopar, els més joves retiraven les taules, agraven la casa i componien les cadires procurant formar un rotlle o quadrat el més gran possible per donar cabuda als balladors. Quan el cansament es feia present, el revetler acostava una botella de suc als sonadors i donava el *sus* als jocs. Aquests depenien principalment de la condició dels assistents, motiu pel qual solien agrupar-se en dos blocs. Els *jocs* pròpiament dits, molt simples i curts, en què jugaven un paper fonamental l'habilitat, la força i l'enginy dels participants. I els *entremesos*, representacions de petites peces populars mallorquines (per norma general en vers i anònimes) o de rondalles curtes, on prenien part entre un i cinc personatges amb senzills decorats per fer més real l'actuació. Malgrat que aparentment l'únic objectiu era fer riure, els entremesos tenien un rerefons moralitzant centrat en com havia d'actuar el bon cristià i en l'acceptació del poder establert, representat per la figura del senyor o del batle. Uns i altres es feren tan populars que els mesos de matances es formaven grups de joves que es llogaven per anar de possessió en possessió per tal de representar-los a canvi d'una petita quantitat. Durant els primers anys del segle XX, però, anaren decaient i donaren lloc als *jocs-entremesos*, representacions generalment grosseres el principal element de les quals era la improvisació. "Pareixia que feien un joc de matances" es convertí en la dita quan la representació d'una comèdia o entremès no sortia bé.

Afortunadament, un bon grapat d'aquests jocs i entremesos es poden llegir actualment en algunes obres de cultura popular degudes a les plomes de folkloristes de reconegut prestigi com Mn. Antoni Ma. Alcover², Andreu Ferrer³ o Antoni Galmés⁴. Peces com *Mosson Pitja*, *L'amo de sa Cabana*, *En Furiol i en Bufamessens*, *en Llorenç Malcasadís*, *el Caçador*, *el Borino*, *es Molinet* i moltes d'altres arribaran a les generacions futures gràcies a la lletra escrita i a l'interès d'aquests estudiosos per fer perviure un element popular tan poc conegut. Això no obstant, en resten encara molts d'altres el record dels quals es va perdent a poc a poc de la memòria del poble a mesura que les matances han deixat de ser el punt de reunió obligat que eren abans, principalment a foravila, on vivim les darreres demostracions d'un calendari pagès en franca decadència.

Com a conseqüència de tal situació, en Joan Lliteras Vives i jo mateix ens traçarem el 1997 l'objectiu de mirar de recobrar alguns dels jocs i entremesos que es poguessin haver representat anys enrere a les possessions manacorines. I, circumstàncies de la vida, la sort va fer que coneguéssim una persona que en sabia un raig: l'amo en Ramon Gomila Cabrer (à) *Corona*, del carrer de sa Creu de Fartàritx (Manacor, 1906-1998). Aquest homenet, a qui vull retre un sentit homenatge dedicant-li la comunicació que ara llegiu, resultà ser un calaix sense fons pel que fa a temes relacionats amb la nostra pagesia. Entre tots els entremesos que recordava (val a dir que no en tenia cap d'escrit), n'hi hagué un que ben aviat ens encisà tant a mi com a l'amic Joan: el de *s'Ànima condemnada*. El recordava molt bé, segons ell, perquè un germà seu formava part d'un grup d'amics que la representaven per les cases de foravila no només en temps de matances sinó també durant l'aplanada de figues, la pelada d'ametles i l'esflorada de garroves. La versió que reproduïm tot seguit és la mateixa que ens contà, mirant de respectar fins on ha estat possible les paraules que ell utilitzava.

Es tracta d'una representació que no requeria la presència de cap decorat (una taula o *camilla* amb faldes i alguna cadira com a molt) i en la qual prenién part tres personatges: un predicador, home de grans paraules que intenta evitar mitjançant la seva intervenció que el jovent (principalment les al-lotes) no caigui en el món dels pecats; l'ànima, que en vida havia estat un moliner de nom Pere, i que visqué sempre rodejat de vicis; i el dimoni, disposat a endur-se l'ànima a l'infern. Després de la presentació del predicador, l'ànima conta orgullosa al públic la vida plena d'excessos que caracteritzà la seva existència en aquest món, a la qual cosa el capellà, conscient del perill en què es troba, li comenta la necessitat de confessar-se abans de ser jutjada. Però davant la seva negativa, resolen repassar junts els manaments de la Llei de Déu. A cada un d'ells, el predicador li demana si l'ha complert fidelment. L'ànima, girant-se al públic, diu que no, mentre que al prevere li conta una mentida. Després del darrer manament, surt el dimoni disposat a portar-la a l'infern. Llavors, conscient del seu tràgic final, l'ànima prega als assistents perquè duguin una vida cristiana.

S'ÀNIMA CONDEMNADA

Joc de matances

Personatges:

El predicador.

L'ànima condemnada, de nom Pere.

El dimoni.

(*Surt a escena el predicador*)

PREDICADOR: Beneït i alabat sigui
es costum de fer matances.
I també beneït sigui allò
que tenen ses al-lotes tan gelós,
que és sa cua.
“Cantus verbis percurtulum
queromnian seculum antula peptulum”.
Són paraules de l'apòstol sant Torrat,
capítol XVI.
No és tan fort es Castell d'Alaró
com fortes són ses banyes d'un bou,
al-lota que no és de bon brou
sempre li ve ample es gipó.
Jo panque vaig entendre que diuen que no
jo sempre diré que sí,
homes, escoltau-me a mi
i deixau anar ses al-lotes
perquè fan unes cosotes
que no les vos gos dir.
Perquè elles en arribar-hi
deixen un homo com a mort,
perquè són d'un llenyam tan fort
que jamai les veureu cansades
i es fiquen a mossegades
com ses paparres a un porc.
I panque un homo sigui mig mort
amb aquella casta de besades
el veureu moltes vegades
botar com un llagost.
Hasta a un frare i tot
li feren dir que sí,
emperò jamai a mi

perquè som un capellà
d'aquells que ja no n'hi ha
en tota sa Part Forana,
i he vengut a predicar aquí
de molt bona gana.
Predicaré tota sa setmana
fins a lograr es meu fi
i deixarem aquest camí
que molts ja han pres de quatres,
i parl per aquestes més guapes
que se pensen que són xates
i tenen un nas així [fa es dos pams].
A tot això darem fi
i en començarem un altre
que és aquest que mos fa falta,
el qual ha estat sa causa
que vengués jo aquí.
No cregueu que hi sigui pes porc
del qual ja s'ha celebrat s'enterro,
ni per mestre Antoni Perlo,
aquell gran patriarca de les Índies.
No vos vull parlar de síndries
i molt manco de melons,
sinó d'homos fanfarrons
i de dones d'avui dia.
Per això es meu gust seria
que em volguesseu escoltar,
i més no vos vull molestar
perquè és tard i hem de fer via.
Escoltau-me en aquest dia
i un succés vos contaré
d'un pobre moliner
que té s'ànima perduda
i si de vida no muda
ja està en mans de Llucifer.
I perquè vegeu es cas més bé
i sa potestat que jo tenc,
davant voltros de present
la vos faré presentar.
I si no es vol confessar
patirà un gran turment.
I això és l'ansia que jo tenc
de voltros fadrines que m'escoltau,

que si teniu casera i no vos casau
en aquesta ànima fareu companyia,
que vos aixecau sa camisa
perquè estau desesperades
i també moltes vegades
mossegau sa capçalera.
I vós gloriós sant Pere
que del cel teniu ses claus,
curau-los sa casera
que els ulls ja els tornen blaus.
I voltros homos que feis de braus
no els daureu alegria,
bon joc i que caps seria
que haguéssiu de jugar a daus!
Com jo pens que n'hi ha tanta
d'inclinació, germans, des jovent avui dia,
com és tard i hem de fer via
mirau bé i no vos assusteu
quan aquesta ànima veureu
davant sa vostra presència.
Que surti davant aquest poble honrat!

(Surt l'ànima i el predicador es dirigeix a ella)

PREDICADOR: Que per tu o pes teu mal cap...?

ÀNIMA: Què hi ha que fer? Paciència...

PREDICADOR: Encara no t'has convertida
plorant es teus pecats?

ÀNIMA: Jo tenc altres maldecaps! [es dirigeix al públic]
No trobau que som garrida?

PREDICADOR: Plora, ànima arrepentida,
ses teves culpes passades!

ÀNIMA: Si fos com menjar ensaïmades
des d'ara jo t'ho promet!

PREDICADOR: Molt de temps fa que et conec
i sempre has estat així.

ÀNIMA: Pare, i que hi ha que fer-hi? [fent un gest]
Qui té picor, que se la frec!

PREDICADOR: O vols ésser condemnada
per a sempre, per a sempre...

ÀNIMA: Així estaré calenta
i no tendré por des fred.

PREDICADOR: Ges! posa't aquest benet
i tendràs es cap tapat.

ÀNIMA: I que se creu que estic gat?
Jo no he begut cap ni una gota!

PREDICADOR: En el cel hi ha una bóta
que està ben plena de vi.

ÀNIMA: I a l'infern Marratxí
que s'aferra per sa boca.

PREDICADOR: Tu has pres mala quimera.
No sé com ho hem de fer.

ÀNIMA: Farem volar es xoriguer
darrere sa cadenera.

PREDICADOR: Oh, gloriós sant Macià,
pregau a Déu per aquesta anima
que un servidor vos ho demana!

ÀNIMA: Calla, porc! Que no veus
que no et sentirà?

PREDICADOR: Si és així, tal vegada
encara se salvarà.
Santa Anna benaurada,
vulgueu per ell pregar!

ÀNIMA: Tal volta mos guardarà
es crivell de sa magrana.

PREDICADOR: Pere, te vols confessar
ara que Déu temps te dóna?

ÀNIMA: Jo em daré volta rodona
si me comença a parlar.

PREDICADOR: Si és que et vulguis confessar
des d'ara et queda temps.

ÀNIMA: I jo et dic si em vols besar
això de per damunt ses dents.

PREDICADOR: Això és que tu no m' entens.
No pot ésser d'altra manera!

ÀNIMA: Idò no em diguis Pere,
que si m'ho dius i jo ho sent
em trauré un instrument
que te farà un xap darrere.

PREDICADOR: Però, és possible, Pere?
Ara no et confessaries?

ÀNIMA: Pareix que em sent punyides.
Déu meu, que serà això?
M'han tocat un poc es cor,
no sé si seran formigues.
Pare meu, que me confés,
jo no sé el que em passa.
Es mal em puja i ja m'agafa.
Que espedesqui, que atropell!
Jo panque senti un ocell
que em vola per dalt des cap.

PREDICADOR: Pere, tu estàs enfadat.
Ala idò, farem via.

ÀNIMA: Em digui el que he de fer.

PREDICADOR: M'has de dir tots es pecats,
un i altre tots plegats,
que ara me'ls has de contar.

ÀNIMA: Bones feines em dura!
Però ben dita sigui aquesta paraula
perquè qualcun n'hi haurà que no cabrà
damunt aquesta taula.
Si jo li he de contar
tot el que he fet en ma vida,

que dugue paper i escrigue
que tot quant n'hi ha a la Vila
crec que no li bastarà.

PREDICADOR: Ben carregat deus anar.
No pot ésser d'altra manera.
Emperò no temis, Pere.
Fes bona confessió
i veuràs que Nostre Senyor
tots te'ls perdonarà
per molts que en tenguis, de pecats.

ÀNIMA: Cap en tenc, tots els he deixat.
I ara com ho farem?

PREDICADOR: Es manaments repassarem
i veurem totes ses faltes.

ÀNIMA: Jo no sé de què em parles.
Que dius que hem d'anar a sopar?

PREDICADOR: Per confessar-te has de plorar
i has de fer penitència.

ÀNIMA: Que en voldràs, de paciència?
No venguis més amb embulls
que de plorar tenc ets ulls
que em surten fora des lloc.

PREDICADOR: No és necessari tampoc
que bramis com un ase.

ÀNIMA: Idò que digui des d'ara
quins són es seus pensaments.

PREDICADOR: Que t'has de confessar pes deu manaments,
Que és el més aviat.

ÀNIMA: Ja voldria haver acabat.
Que comenci, i ja ho veurem...

(Comença la confessió)

PREDICADOR: Pes primer començarem,
que és estimar a Déu
més que totes ses coses.

ÀNIMA: (Al públic) Jo a qui estim es a ses dones,
perquè a mi m'agraden ferm!

PREDICADOR: En aquest no hauràs faltat,
em sembla, que ni una mica.

ÀNIMA: Pare, això es bo per a un gat,
però a mi que no m'ho diga.

PREDICADOR: El segon no hauràs jurat
el nom de Déu en mentida.

ÀNIMA: Vés ara per on s'enfila,
si no conec sa veritat.

PREDICADOR: Es tercer tu ja sabràs
si qualche missa has deixada.

ÀNIMA: (Al públic) Des que vaig néixer fins ara
no crec que m'hi hagin vist.

PREDICADOR: No siguis tan atrevit!
Has d'estar girat aquí.

ÀNIMA: Cap mai no n'he deixada.
Vostè no deixi son camí.

PREDICADOR: En el quart hauràs honrat
ton pare i ta mare.

ÀNIMA: (Al públic) Vés que li he de dir ara
en aquest alberdà,
que no hi ha qui li vagi entorn!

PREDICADOR: Pere, no em facis es sord.
Has honrat ton pare i ta mare?

ÀNIMA: T'he dit una altra vegada
que era bord.

PREDICADOR: Es quint és no matar.
Jo això de tu no ho puc creure.

ÀNIMA: Jo sé cert que per un beure
n'he mort més que no n'hi ha.
I si és que no ho vulgui creure
encara ho podem provar.

PREDICADOR: El sisè és no fornicar.
Supòs que tu no forniques.

ÀNIMA: Si no és amb al-lotes riques
som un poc mal de ginyar.

PREDICADOR: Es setè és no robar.
Supòs que tu no en tens ganés.

ÀNIMA: Si fa: taronges, melons i magranes,
maldament siguin albanes,
quan n'he passat no en deix cap!

PREDICADOR: Es vuitè son ses mentides.
Jo supòs que tu no en dius.

ÀNIMA: Si pare, a ses fadrines
mentre tengui s'esperit viu.

PREDICADOR: En es novè no hauràs format
pensament amb cap dona casada.

ÀNIMA: (Al públic) S'altre dia dins
Ciutat nou en tenia a sa posada!

PREDICADOR: I què fas tan embambada
que mires en aquell racó?

ÀNIMA: Pare, li he dit que no,
que cap mai no n'he desitjada.

PREDICADOR: I de béns d'altres no en parlem,
que és el que mana el desè.

ÀNIMA: (Al públic) Per aquest em fotria ferm!
No som gens del seu parer.
Pare, jo li dic de fe.

PREDICADOR: Què?

ÀNIMA: Que és hora que mos aixequem!

PREDICADOR: Ara tot d'una faràs
sa penitència que et daré.

ÀNIMA: (Al públic) Jo primer consentiré
que me'n dugui Satanàs.

PREDICADOR: Jo trob que seran poquets
set saltiris cada dia.

ÀNIMA: Ara sí que ho voldria
que vengués en Barrufet
i així quan farà fred
almanco m'escalfaria.

PREDICADOR: Jo primer me'n vull anar,
que es veure'l a mi m'espanta.

ÀNIMA: Jo no crec que sigui tanta
sa por que a mi me farà.

PREDICADOR: Pere, jo me n'aniré.
Tanmateix, no hi veig nivell.

ÀNIMA: Prompte, si no es cervell
amb ses ungles el me'n duré!

PREDICADOR: Pere, no faràs un tal
en què tenguis ses ungles llargues.

ÀNIMA: Encara te sent que parles.
De pressa, pren es portal!

PREDICADOR: Adéu, anima condemnada,
no vull estar més aquí!

ÀNIMA: Ja no hauries de venir.
Vés-te'n, que et fotrè garrotada!

(El predicador se'n va i queda l'ànima tota sola)

ÀNIMA: Es cap darrer se n'ha anat
aquest trossot d'alberdà!
Ell se devia pensar
que jo estava regirat.
Per predicador d'aquí
no crec que me regiràs.
(cridant) On ets tu, Satanàs
que te torbes tant a venir?

(El dimoni li contesta sense estar en escena)

DIMONI: Oh, Pere! Ja som aquí,
i avui has de venir amb mi
a dins l'infern a cremar.

ÀNIMA: (Retgirada) No ho podríem deixar anar
fins demà dematí?

DIMONI: No ho deies tu així
quan anaves a robar.
Ès avui que has de venir!

(Surt el dimoni i cerca l'ànima, que s'ha amagat)

ÀNIMA: Oh, gloriós sant Matgí,
quina bubota és aquesta?
quina cara tan feresta.
No m'ho pensava jo així!
Oh, gloriós sant Martí,
ja no hi ha remei per a mi.
Jo ja tenc es nas vermell,
de sa calentor!
On sou, sant Salvador?
Ell ja m'agafa.
Oh, sant Jaume,
amb sa carbassa pegau-li.
Ses cames ja me tremolen,
es sants ja m'abandonen.
Ja ho deia es missioner.
Oh, sant Vicenç Ferrer,
que amb so paner dius s'aigo.

(El dimoni el troba i l'agafa)

ÀNIMA: Oh, gloriós sant Biulaygo,
ell ja me té!
I ara, com ho faré?
Adéu, al·lotes,
ja no farem aquelles cosotes
que solíem fer
pes porxos i pes carrer.
Digau-los que no, si vos ho demanen,
que ja em veis a mi:
per causa vostra
jo no trob mes que costa
i pocs regarons.
Ja m'ha esbrendit es calçons
de tant de prémer.
Oh, Jesuset, si que crema
aquest trispol!
Jo ja no tenc consol.
Adéu, al·lotes, adéu!

NOTES

1 *Diccionari del Teatre a les Illes Balears*. Volum I. Lletres A-O. Pàg.371.

2 Alcover, Antoni Maria: *Ses matances i ses festes de Nadal*. Col. "Les Illes d'Or", núm. 68. Palma. 1981.

3 Ferrer, Andreu: *Costumbres de nuestra tierra*. Edicions Cort. Palma. 1995.

4 Galmés, Antoni: *Cultura popular mallorquina. Aplec de pautes*. Sa Nostra. Palma. 1992.